

İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi

A Doctor Who Gives Life to Tulips: Mehmed Aşkî and His Tulips

Ebru KARADAŞ¹

Graduate School For Ankara Hacı Bayram Veli University, Old Turkish Literature Discipline

ABSTRACT

In the Ottoman Empire, tulip was accepted at a high level because it contained the letters of the word ‘Allah’, and growing tulips was seen as a sign of going to heaven in the world. Especially in the 16th century, growing tulips spread from the grand vizier to the barber, from the şeyhülislam to the quilters, and the tulips grown were given unique meanings. The tulips grown were found in poems, and many couplets were written on the tulip. When this is the case, many works have been written about tulip cultivation and growers, and the features that should be found in a good tulip are described in these works. In addition to being a doctor, Mehmed Aşkî, who is a flower grower, wrote three works on flowers. Among these works, the works named *Risâle-i Takvîm-i Lâle* and *Takvîmü’l-Kibâr Min Miyârü’l-Ezhâr* give information about tulip cultivation and growers; *Karanfil-nâme*, also known as *Ferah-nâme*, gives information about carnation growing. After giving important information about tulip cultivation in his tulip thematic works, Mehmed Aşkî registered the growers. In this article, 579 tulips that are produced and named by Mehmed Aşkî, which are recorded in the book titled *Takvîmü’l-Kibâr Min Miyârü’l-Ezhâr* will be examined.

Key Words: Tulip, Mehmed Aşkî, doctor, tulip cultivation

RESEARCH ARTICLE

Received: 16.04.2020
Revision received:
13.05.2020
Accepted: 14.05.2020
Published online:
26.05.2020

¹ Corresponding author:

Master Student

ebru.karadas@hbv.edu.tr

Orcid: 0000-0003-0579-7306

Lâlelere Can Veren Bir Tabip: Mehmed Aşkî ve Lâleleri*

Ebru KARADAŞ¹

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

ÖZ

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Osmanlı Devleti'nde lâle, 'Allah' kelimesinin harflerini barındırdığı için yüksek bir mertebede kabul edilmiş, lâle yetiştirmek dünyada cennete gitmenin alameti olarak görülmüştür. Özellikle 16. yüzyılda lâle yetiştirmek sadrazamdan berbere, şeyhülislamdan yorgancıya kadar toplumun her kesimine yayılmış, yetiştirilen lâlelere eşsiz anlamlar verilmiştir. Yetiştirilen lâleler kendilerine şiirlerde yer bulmuş, lâle üzerine birçok beyit yazılmıştır. Durum böyle olunca lâle yetiştiriciliği ve yetiştiriciler hakkında pek çok eser kaleme alınmış, iyi bir lâlede bulunması gereken özellikler bu eserlerde anlatılmıştır. Bir tabip olmanın yanı sıra çiçek yetiştiricisi olan Mehmed Aşkî, çiçek konulu üç eser kaleme almıştır. Bu eserlerden Risâle-i Takvîm-i Lâle ve Takvîmü'l-Kibâr Min Miyârü'l-Ezhâr adlı eserler lâle yetiştiriciliği ve yetiştiricileri hakkında bilgi verirken; Karanfil-nâme diğer adıyla Ferah-nâme karanfil yetiştiriciliği hakkında bilgi vermektedir. Mehmed Aşkî, lâle konulu eserlerinde lâle yetiştiriciliğiyle ilgili önemli bilgiler verdikten sonra yetiştiricileri kayıt altına almıştır. Bu makalede Takvîmü'l-Kibâr Min Miyârü'l-Ezhâr adlı eserde kayıtlı, Mehmed Aşkî'nin yetiştirip isimlendirdiği 579 adet lâle incelenecektir.

*Alınma
Tarihi: 16.04.2020
Düzeltilmiş hali alınma
tarihi: 13.05.2020
Kabul Edilme Tarihi:
14.05.2020
Çevrimiçi yayınlanma
tarihi: 26.05.2020*

Anahtar Kelimeler: Lâle, Mehmed Aşkî, tabip, lâle yetiştiriciliği

**Bu makalede Doç. Dr. Neslihan Koç Keskin danışmanlığında yürütülen Takvîmü'l-kibâr Min Miyârü'l-Ezhâr (İnceleme-Tenkitli Metin- Dizin) isimli yüksek lisans tezinden üretilerek yapılmıştır.*

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri:

YL Öğrencisi

ebru.karadas@hbv.edu.tr

Orcid: 0000-0003-0579-7306

Giriş

Osmanlı Lâle Yetiştiriciliği ve Şükûfe-nâmeleri

Osmanlı Devleti'nde 12 yıl gibi uzun bir zamanı kaplayan Lâle Devri'ne adını veren lâle, Mehmed Aşkî'nin belirttiğine göre İstanbul'da ilk defa şeyhülislam Ebussuud Efendi tarafından yetiştirilmiştir. Lâle yetiştirmek, dünyada cennete gitmenin işareti olarak görülmüş, lâle kelimesinde İsm-i Celâl okunmaya başlamıştır. Çiçekler hakkında önemli eserleri olan Tabip Mehmed Aşkî'ye göre lâle, rütbesinin yüksekliğini 'cevâhir-i hurûf'a yani Allah lafzındaki harflere borçludur. *Takvîmü'l-Kibâr Min Miyârü'l-Ezhâr* adlı eserinin girişinde yer alan aşağıdaki beyit Mehmed Aşkî'nin düşüncelerini dile getirmektedir:

*Olmasa mazhar eger ism-i Celâle lâle
Nâ'il olmazdı bu hüsn ile cemâle lâle*

Osmanlı kültürünün klasik ölçülerinin iyiden iyiye belirginleştiği 16. asırda İstanbul'da bu lâle merakı bütün halka sirayet etmiştir. Lâlenin bu kadar değer bulması halk arasında müsabaka hissinin doğmasına sebep olmuştur. Hemen hemen her bahçede ayrı cins lâleler yetiştirilmiş ve her birine şairane isimler verilmiştir. (Altınay: 1973: 40). Özellikle tabiat güzelliği ve sanat zevkine düşkün olan İbrahim Paşa, lâlenin yayılmasına son derece özen göstermiştir. Onun bu gayretleri sayesinde İstanbul'un seçkin bahçelerini lâleler süslemiş; birçok evin pencerelerinde, saksılar üzerinde, lâlelerin renkli endamı sokaklara başka bir güzellik vermiştir (Altınay: 1973: 39).

İbrahim Paşa'nın lâle yetiştirmeye önem vermesi, Sultan II. Mahmud'un isimlendirdiği lâlelerin bulunması, özellikle Lâle Devri'nde yurt dışından lâle soğanlarının getirilmesi, lâle yetiştirmenin halkla sınırlı kalmadığını, devlet adamlarının da lâle yetiştirmeye önem verdiğini göstermektedir.

Ayrıca lâle soğanı, sadece bir sap ve bir çiçek verdiğinden lâle tevhd işareti sayılmıştır. Lâlenin Arapça yazılışı da 'kelime-i tevhd' in harfleriyle başlar. Yine Arapça Allah'ın başındaki elif harfi ile lâle arasında bir benzerlik kurulabildiği gibi lâledeki lamelif, lâm ve he harfleri ile İslâmiyet'in sembolü olan 'hilâl' kelimesi yazılmakta, bunun yanında yukarıda belirttiğimiz gibi ebced hesabıyla 'Allah' ve 'lâle' kelimeleri aynı sayıyı yani 66 sayısını vermektedir. İşte bundan dolayı diyebiliriz ki lâle doğal ve estetik özellikleri bir yana İslâmî bir yorumlayışla kutsal sayılmış; Allah'ın yaratıcılığını en güzel yansıtan varlık kabul edilmiştir (Sakaoğlu, 1994: 178).

Osmanlı Devleti'nde lâle kendisine sadece şiirlerde yer bulmamış; lâle yetiştiriciliğiyle ilgili pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu eserler; *Ubeydî-Netâyicü'l-ezhâr*, *Fennî-Tuhfetü'l-ihvân*, *Remzî-Defter-i Lâlezâr-ı İstanbul*, *Şeyh Mehmed Lâlezârî-Mîzânü'l-Ezhâr*, *Mehmed Aşkî- Risâle-i Takvîm-i Lâle ve Takvîmü'l-Kibâr Min Miyârü'l-Ezhâr* ve *Ahmed Kâmil Belgradî-Risâle-i Esâmî-i Lâle*'dir.

Netâyicü'l-ezhâr, 1699 yılında yazılmış bir çiçek yetiştiricileri tezkiresidir. Ubeydî, eserini yazdığı 1699 yılına kadar, tohum sahibi, tohum ekicisi, İstanbul dışından tohum getirterek yetiştiren ve önceden ektiği çiçeklerin tohumlarına bir vesileyle sahip olan 205 çiçek yetiştiricisinin adını ve çiçeklerini kaydetmiştir (Kılıç, 2015:2).

Tuhfetü'l-İhvân, 17. yüzyılda yazılan, özel olarak Girit lâlesini konu alan bir eserdir. Girit lâlesinin nasıl tanınmaya başladığı ile ilgili bilgiler verilen eserde Girit lâlesi, zerrin, sümbül ve karanfil gibi çiçeklerle kıyaslanmıştır (Koç Keskin-Kutlu, 2008:202-232).

Defter-i Lâlezâr-ı İstanbul'da 1664 ile 1726 yılları arasında yetiştirilen 1138 adet İstanbul lâlesi tavsif edilmiştir. Ayrıca lâlede (Koç Kekin-Batği, 2018).

Şeyh Mehmed Lâlezârî'nin *Mîzânü'l-Ezhâr*'ı ise iki bâb ve bir hâtimeden oluşmaktadır. Birinci bâbda lâlenin cinsinin iyi olması için gerekli yirmi özellikten bahsedilir. İkinci bâbda

lâlenin dikilmesinden, bakımından, dikilecek toprağın cinsinden, nasıl olması gerektiğinden, hangi toprağın lâlenin iyi yetişmesi için daha münasip olduğundan bahsedilir. Hâtime zerrin çiçeğinin özellikleri hakkındadır (İhsanoğlu: 2006:119).

Dili diğer diğer şükûfe-nâmelere göre daha ağır olan *Risâle-i Esâmî-i Lâle*’de 562 lâle ve zerrin ismi kaydedilmiştir. Ahmed Kâmil Belgradî lâlenin “*evlâd*” gibi görüldüğünü, bu sebeple, ona ad vermenin çok önemli olduğunu üzerini önemle çizerek anlatır. Tüm bunların yanı sıra alfabetik olarak sıralanan 561 çiçek adı; önemli bir dikkatin ve birikimin ürünüdür. Bu yönüyle eser; lâle ve zerrine dair küçük bir “ad verme sözlüğü” olarak düşünülebilir (Koç Keskin- Dinçer Berdibek, 2018:264-282).

Tabib Mehmed Aşkî’nin *Risâle-i Takvîm-i Lâle ve Takvîmü’l-kibâr min Mi’yârî’l-ezhâr*’ından ise makalenin ilerleyen bölümlerinde bahsedilecektir.

1. Mehmed Aşkî ve Eserleri

Mehmed Aşkî hakkında kaynaklarda bilgi tespit edilememiştir. ³ *Takvîmü’l-Kibâr min Mi’yârü’l-Ezhâr* adlı eserinde tabip olduğu belirtilmiştir. Bizzat yetiştirdiği ve isimlendirdiği 579 adet lâle bulunması, tabiplik yanında önemli bir çiçek yetiştiricisi olduğunu göstermektedir.

1.1. Risâle-İ Takvîm-İ Lâle

Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı T5822 ve T6687 numaralarda iki adet nüshası tespit edilen eserde 307 adet lâle kayıtlıdır. İyi bir lâlede bulunması ve bulunmaması gereken özellikler, lâle toprağının nasıl olması gerektiği, lâle sulamasında dikkat edilecek hususlar, hangi aylarda lâle ekilebileceği, Buhur-ı Meryem çiçeğinin tarifi, lâlenin iç fitilinin ve iç kitabesinin tarifi ile ilgili önemli bilgiler veren bit mukaddime ile başlayan eserde dönemin padişahı III. Selim’e övgü bulunmaktadır.

1.2. Takvîmü’l-Kibâr Min Mi’yârü’l-Ezhâr

Bu eser, *Risâle-i Takvîm-i Lâle*’nin geliştirilmiş şeklidir. Esere Mehmed Aşkî’nin yetiştirdiği lâleler Şeyh Mehmed Hasib tarafından eklenmiş ve toplamda 1714 adet lâle ve 111 adet yetiştirici kaydedilmiştir. Kaydedilen 18 lâlenin ise yetiştiricisi belli değildir. İki kısımda tertip edilen eserin birinci kısmında lâle yetiştiriciliği ile ilgili önemli ve detaylı bilgiler yer almaktadır. Mehmed Aşkî, her zamanın nazik tabiatlı kişilerinin lâle yetiştirmeye önem verdiklerini, kendisinin de geleceğe bir yadigar bırakmak için bu eseri kaleme aldığını belirtir. Eserde Hüdâyî Mahmud Efendi zamanında yetişen lâle isimleri, lâle yetiştirmek ile ilgili hikâye, lâle kadehinin tarifi, iç fitilinin tarifi, iç kitabesinin tarifi, lâlenin güzelliğinin tarifi, lâlede olmaması gereken özellikler, çiçeklerinin saklanması, lâle sulamada dikkat edilmesi gereken hususlar, lâle toprağının nasıl olması gerektiği, lâle ekiminin nasıl yapılacağı, çıplak lâle soğanlarının korunması, Buhûr-ı Meryem’in tarifi, yeni çıkan lâlelerin nasıl isimlendirileceği anlatılmıştır.

Yetiştirici sözlüğü özelliği taşıyan ikinci kısımda ise lâleler, Osmanlı Türkçesi alfabesine göre tavsif edilmiştir. *Takvîmü’l-kibâr Min Mi’yârü’l-ezhâr*’ın British Library Or. 6851 numarada kayıtlı nüsha, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu 165, 166 ve 167

³ Konuyla ilgili olarak şu eserlere bakılmıştır: Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000. Sâlim Efendi, **Tezkiretü’ş-Şu’arâ** (Haz. Adnan İnce), AKM Yayınları, Ankara 2005. Arif Hikmet, **Tezkire-i Şu’arâ** (Haz. Sadık Erdem), TTK Yayınları, Ankara 2012. **Latîfî Tezkiresi** (Haz. Mustafa İsen), Akçağ Yayınları. Kınalızâde Hasan Çelebi, **Tezkiretü’ş-Şuarâ** (Hz. İbrahim Kutluk), TTK Yayınları, Ankara 1981. **Râmiz ve Adâb-ı Zurafâsı**, (Haz. Sadık Erdem), AKM Yayınları, Ankara 1994. Kâtip Çelebi, **Keşfü’z-Zünûn An Esâmî’l-Kütûbi Ve’l Fünûn**, (Arapça’dan tercüme eden Rüştü Balcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2007. Bilal Güzel, **Kemiksiz-zâde Safvet Mustafa ve Nuhbetü’l-âsâr Min Ferâ ‘idi’l-Eş’âr**, TTK Yayınları, Ankara 2018.

numarada kayıtlı nüshaları ve Atıf Efendi Kütüphanesi nüshası olmak üzere beş nüshası bulunmaktadır.

Lâle yetiştirmenin neden önemli olduğu ve Mehmed Aşkî'nin lâle yetiştirmeye nasıl başladığıyla ilgili bilgi vererek başlayan eserde lâlenin İstanbul'da ilk defa Ebussuud Efendi tarafından yetiştirildiği, lâlenin neden diğer çiçeklerden üstün olduğu, lâle kadehinin tarifi, lâle iğnelerinin tarifi, lâlenin iç fitilinin ve iç kitabesinin tarifi, lâlede kusur sayılan özellikler, lâlenin nasıl sulanması gerektiği, iyi bir lâlenin hangi topraklarda yetişeceği, hangi aylarda lâle ekimi yapılabileceği ve yeni çıkan lâlelerin isimlendirilmesi gibi önemli bilgiler yer almaktadır.

Lâlelerin yetiştiricisi, iç ve dış yapraklarının rengi, lâlelerin boyu ve dayanıklılığı hakkında bilgi bulmanın mümkün olduğu *Takvîmü'l-kibâr Min Mi'yârü'l-ezhâr* daha önce çeşitli şekillerde çalışılmıştır. Candan Nemlioğlu 2010 yılında 'Geçmişten Günümüze İstanbul'da Sağlık Kongresi'nde sunduğu 'Lâle Devri'nin Tabibi Mehmed Aşkî'nin Çiçek Kitapları ve Çiçeğin Sağlığa Faydaları' adlı makalesinde *Takvîmü'l-kibâr Min Mi'yârü'l-ezhâr*'ın nüshalarını tanıtmış ve eserin günümüz Türkçesine aktarılması gerektiğini belirtmiştir.

2012 yılında İlyas Özdemir ve Atilla Sağlamçubukçu tarafından yayımlanan 'Lâlezâr' ve 2014 yılında Seyit Ali Kahraman tarafından hazırlanan 'Osmanlı Çiçekçileri ve Çiçekleri' adlı eserlerde *Takvîmü'l-kibâr Min Mi'yârü'l-ezhâr*'ın sadece bir nüshası esas alınmış, tam yetiştirici ve lâle sayısına ulaşılamamıştır.

Takvîmü'l-kibâr Min Mi'yârü'l-ezhâr'da yer alan lâle ve yetiştiricilerinin hepsinin belirlenmesi için eserin ulaşılan dört nüshası da okunmuş ve tenkitli metin oluşturularak tarafımızca tez olarak çalışılmıştır. Hem Mehmed Aşkî'nin hem de diğer yetiştiricilerin yukarıda adı verilen çalışma ve kitaplarda adı verilmeyen lâleleri tespit edilmiştir.

Takvîmü'l-Kibâr Min Miyârü'l-Ezhâr hakkında daha önce yapılan çalışmalarda eserin tüm nüshaları dikkate alınmamış ve tam lâle sayısına ulaşılamamıştır. 'Lâlezâr' ve 'Osmanlı Çiçekçileri ve Çiçekleri' adlı eserlerde Mehmed Aşkî'nin yetiştirdiği 388 adet lâle ismi kayıtlıdır. Tüm nüshaların okunması sonucu Mehmed Aşkî'nin 579 adet lâle yetiştirdiği ve isimlendirdiği tespit edilmiştir. Makalenin amacı tabip olmanın yanı sıra lâle yetiştiriciliği ile ilgili önemli bilgilere sahip Aşkî'nin lâlelerini tanıtmaktır.

Takvîmü'l-Kibâr Min Miyârü'l-Ezhâr'ın beş nüshasından dördüne ulaşılmış, Osmanlı Türkçesi alfabesiyle yazılan eser, nüsha karşılaştırması yapılarak Latin harflerine aktarılmıştır. Lâlelerin isimleri ve zuhur tarihleri tabloda gösterilmiş, lâle isimlerinin anlamı değerlendirilmiştir.

1.3. Karanfil-Nâme

Diğer adı Ferah-nâme olan eserde 3 Safer 1217/5 Haziran 1802 tarihi kayıtlıdır. 22 tanesi Mehmed Aşkî'nin yetiştirdiği olmak üzere toplam 120 karanfil kaydedilen eserde karanfil yetiştirmek için toprağın nasıl olması gerektiği, karanfilin onarımı, karanfilin büyümesi ve karanfilin terbiyesi ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Karanfil isimleri Arap harflerine göre sıralanmıştır (Nemlioğlu: 2010: 259).

2.Mehmed Aşkî'nin Lâleleri

Mehmed Aşkî, eserinde lâle yetiştirmek için yapılması gereken her şeyi açıkladıktan sonra eğer lâle çiçek açarsa uygun bir isimle isimlendirilip kaydedilmelidir demektedir. Bu bölümde Aşkî'nin yetiştirip isimlendirdiği lâleler isimlerinin anlamına ve zuhur tarihlerine göre değerlendirilecektir:

2.1. Lâle Adları ve Adlandırma

Mehmed Aşkî'nin yetiştirdiği lâlelerin adları şu özellikleri gösterir:

Lâlenin Allah Vergisi Olduğunu Gösteren Lâle İsimleri: Âsâr-ı Bârî, Âsâr-ı Celîl, Âsâr-ı Hikmet, Âsâr-ı İlâhî, Âsâr-ı Kerem, Âsâr-ı Kudret, Âşık-ı Hakk, Âşık-ı Yezdân, Aşk-ı

İlâh, Atiyye-i İlâhî, Âyîne-i Hikmet, Bedî'-i cemâl, Cevher-i Kudret, Esrâr-ı İlâhî, Fazl-ı Bârî, Fazl-ı Kerîm, Fazl-ı Rahîm, Fazl-ı Rahmân, Feyz-i Bârî, Feyz-i Celîl, Feyz-i Kerîm, Feyz-i Rabbânî, Füyûzât-ı İlâhî, Hâme-i Yezdân, Hediye-i Kudret, Hediye-i Cinân, Hikmet-i İlâhî, Hikmet-i Yezdân, İhsân-ı Bârî, İhsân-ı Cemîl, İnâyet-i Bârî, İnâyet-i Hakk, İnâyet-i Yezdân, Kerem-i Rahîm, Kerem-i İlâhî, Kerem-i Yezdân, Kudret-i Bârî, Kudret-i İlâhî Kudret-i Hakk, Lutf-ı Hakk, Sun'-ı Bârî, Sun'-ı Kerîm, Sun'-ı Rahîm, Sun'-ı Yezdân, Teyid-i İlâhî, Teşekkür-i İlâh.

Bahçe ve Bahar İsimlerini Barındıran Lâle İsimleri: Âşık-ı Gülzâr, Arûs-ı Çemen, Âsâr-ı Rebî', Âşık-ı Gülşen, Cevher-i Gülşen, Cevher-i Gülzâr, Edîb-i Gülşen, Gülzâr-ı 'Aşk, Gülzâr-ı Behîşt, Hayâl-i Çemen, Hurşîd-i Gülzâr, Hurşîd-i Riyâz, Hüsn-i Riyâz, Letâfet-i Gülzâr, Murg-ı Çemen, Murg-ı Gülzâr, Ma'sûk-ı Gülşen Nâvek-i Gülşen, Neş'e-i Gülzâr, Netâyic-i Gülzâr, Nûr-ı Gülzâr, Nümâyîş-i Gülşen, Reşk-i Gülşen, Revnak-ı Gülşen, Ravnak-ı Gülzâr, Rişte-i Gülzâr, Sultân-ı Çemen, Sultânü'l-ezhâr, Şâh-ı Çemen, Şâh-ı Gülzâr, Tasvîr-i Gülzâr, Tezhîb-i Gülşen, Tuhfe-i Gülşen, Zîb-i Riyâz, Zînet-i Bahâr, Zînet-i Çemen, Zîver-i Gülzâr, Zübde-i Gülzâr.

Lâle ve Sevgili Arasında İlişki Kuran Lâle İsimleri: Âşık-pesend, Âşık-ı Mahbûb, Cemâl-i Mahbûb, Gül-i Ruhsâr, Gül-rû, Hâme-i Mahbûb, Hayâl-i Mahbûb, La'l-i Ruhsâr, Leb-i Duhter, Mahbûb-ı Cinân, Mirât-i Mahbûb, Reşk-i Mahbûb, Tîr-i Müjgân.

Lâle ve Renkler Arasında İlişki Kuran Lâle İsimleri: Âb-ı Rummânî, Ankâ-yı Turuncî, Nülend-i Turuncî, Cedîd-i Turuncî, Edîb-i Turuncî, Latîf-i Turuncî, Levend-i Turuncî, Musaffâ-yı Turuncî, Müşerref-i Turuncî, Müzeyyen-i Turuncî, Rûşen-i Turuncî, Yed-i Beyzâ.

Lâlenin Parlaklığını İfade Eden Lâle İsimleri: Âlem-ârâ, Âlem-nümâ, Âlem-tâb, Matla'-ı Hurşîd, Mihr-i Cemâl, Pertev-efşân, Pertev-endâz, Pertev-i Hurşîd, Şeb-çerâğ, Şem-i Cemâl, Şem-i 'Aşk, Şem-i Çerâgân, Şem-i İkbâl, Şems-i Münevver, Ziyâ-yı Hurşîd.

Lâlenin İnsan Üzerindeki Etkisini Anlatan Lâle İsimleri: Âsâr-ı Ferah, Hurşîd-i Ferah, Kilk-i Ferah, Kilk-i Saadet, Peyâm-ı Sürûr, Peyk-i Ferah, Vesîle-i Ferah.

Lâlenin ve Kadeh Arasında İlişki Kuran Lâle İsimleri: Câm-ı 'Aşk, Câm-ı Elmâs, Câm-ı Kudret, Câm-ı Sürûr, Cur'a-i Mey, Piyâle-i Sîm, Piyâle-i Yâkût, Sâgar-ı 'Aşk, Sâgar-ı Elmâs, Sâgar-ı La'lîn, Sâgar-ı Yâkût.

Hayvanları İçeren Lâle İsimleri: Ayn-ı Tâvûs, Bâl-i Hümâ, Perr-i Tâvûs, Resm-i Hümâ, Resm-i Tâvûs, Reşk-i Tâvûs.

Lâlenin Güzelliğini Anlatan Lâle İsimleri: Muhteşem, Nâdîde, Zarâfet-nümâ, Zarîf-endâm, Nazîf-endâm.

Mitolojik Çağrışımında Bulunan Lâle İsimleri: Reşk-i Süheyl, Resm-i Hümâ ve Bâl-i Hümâ.

Mücevherleri İçeren Lâle İsimleri: Câm-ı Yâkût, Cerîde-i Yâkût, Cevher-i Elmâs, Dahme-i Elmâs, Hâme-i Elmâs, Hâme-i Yâkût, Hâme-i La'lîn, Hançer-i Yâkût, Kırat-ı Elmâs, Kilk-i Yâkût, Lü'lü, Mânend-i Lâne-i Mücevher, Netîce-i Elmâs, Nîze-i Elmâs, Pertev-i Elmâs, Peymâne-i Sîm, Peymâne-i La'lîn, Rişte-i Sîm, Rişte-i Zerrîn, Rişte-i Yâkût, Şule-i Elmâs, Şule-i Yâkût, Zer-endâm, Zer-efşân, Zer-i Cinân, Zer-i Hâlis.

Mehmed Aşkî'nin yetiştirdiği lâleler, adlandırma yönünden incelendiğinde lâlenin Allah vergisi olduğunu ifade eden ve bahçe-bahar isimlerini barındıran isimlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

2.2. Zuhur Tarihleri

Aşkî'nin yetiştirdiği lâleler ve onların tohumundan gelen lâlelerin zuhur (açma, görünme) tarihleri bazen yıl bazen de gün ay ve yıl olarak kaydedilmiştir. Tablo 2'de lâle adları ve zuhur tarihleri verilmiştir. Aşağıdaki özet tablo ise yıllara göre lâle sayılarını ihtiva etmektedir. Zuhur tarihi belli olan lâlelere göre Mehmed Aşkî en çok lâleyi 1218 yılında yetiştirmiştir.

Tablo 1. Mehmed Aşkı'nın Lâlelerinin Zuhur Tarihleri ve Yıllara Göre Dağılımı

Zuhur Tarihi	Yıl
1216	3
1217	40
1218	149
1219	3
1220	117
1221	42
1222	31
1223	5
1224	2

Lâlenin İsmi	Açtığı Yıl
Âşık-ı Gülzâr	-
Âşık-pesend	1217/1802
Âşık-ı Rahmân	-
Âb-ı Rummânî	1222/1807
Âf-tâb-ı Cemâl	1222/1807
Aksâ-yı Merâm	1218/1803
Âlem-ârâ	1220/1805
Âlem-nümâ	1220/1805
Âlem-tâb	1220/1805
Alî-şân	1220/1805
Ankâ-yı Turuncî	1218/1803
Arûs-ı Çemen	1217/1802
Âsâr-ı Aşk	-
Âsâr-ı Bârî	1224/1809
Âsâr-ı Celîl	1218/1803
Âsâr-ı Cinân	1224/1809
Âsâr-ı Ferah	1217/1802
Âsâr-ı Hikmet	1218/1803
Âsâr-ı İlâhî	1218/1803
Âsâr-ı İnâyet	1217/1802
Âsâr-ı Kerem	1217/1802
Âsâr-ı Kudret	-
Âsâr-ı Rebî	1217/1802
Âsâr-ı Sa'âdet	1217/1802
Âsâr-ı Tecellî	1218/1803
Âsâr-ı Yezdân	1220/1805
Âşık-ı Bârî	1221/1806
Âşık-ı Celîl	1218/1803
Âşık-ı Cemâl	1218/1803
Âşık-ı Hakk	1220/1805
Âşık-ı Mahbûb	1218/1803
Âşık-ı Nâz	1218/1803

Âşık-ı Niyâz	1218/1803
Âşık-ı Ruhsâr	1218/1803
Âşık-ı Gülşen	-
Âşık-ı Yezdân	1218/1803
Aşk-ı İlâh	1218/1803
Aşk-ı Mücessem	1218/1803
Âşüfte-i Dil	1217/1802
Atiyye-i İlâhî	1218/1803
Âyîne-i Hikmet	1217/1802
Ayn-ı Kerem	1218/1803
Ayn-ı Tâvûs	1220/1805
Âyîne-i Cemâl	1217/1802
Ayn-ı Cemâl	1218/1803
Ayn-ı İbret	1220/1805
Bâis-i Teşekkür	1220/1805
Lâlenin İsmi	Açtığı Yıl
Bâlâ-pervâz	-
Bâlâ-şân	1218/1803
Bâlâ-yezdân	1218/1803
Bâl-i Hü mâ	-
Bedî-i Cemâl	1218/1803
Be-nâm-ı Aşk	-
Burhân-ı Aşk	1220/1805
Burhân-ı Celîl	-
Burhân-ı Kâtı	1218/1803
Burhân-ı Tecellî	1220/1805
Bülend-i Turuncî	-
Câm-ı Aşk	-
Câm-ı Elmâs	1217/1802
Câm-ı Kudret	1220/1805
Câm-ı Sürûr	-
Câm-ı Yâkût	1218/1803
Câmi'ü'l-merâm	1220/1805

Cebhe-i Aşk	-
Cedîd-i Turuncî	-
Cemâl-i Aşk	1227/1812
Cemâl-i Ferah	1217/1802
Cemâl-i Kudret	1222/1807
Cemâl-i Mahbûb	1220/1805
Cerîde-i Aşk	
Cerîde-i Mahbûb	1217/1802
Cerîde-i Yâkût	1221/1806
Cevher-bahş	1220/1805
Cevher-i Aşk	-
Cevher-i Cân	1218/1803
Cevher-i Cânân	1218/1803
Cevher-i Elmâs	1218/1803
Cevher-i Gülşen	1220/21805

Cevher-i Kudret	-
Cevher-i Gülzâr	1218/1803
Cevher-i Mülûk	1218/1803
Cevher-i Nâ-yâb	1218/1803
Cevher-feşân	1220/1805
Cevher-i Yâkût	1218/1803
Cezbe-i Uşşâk	1221/1806
Cihân-ârâ	
Cilve-fürûş	-
Cur'a-i Mey	-
Dâd-engîz	-
Dahme-i Aşk	-
Dahme-i Elmâs	1220/1805
Dahme-i Esrâr	1220/1805
Dahme-i Yâkût	1220/1805

Lâlenin İsmi	Açtığı Yıl
Dûde-i İkbâl	1218/1803
Defîne-i Sa'âdet	1220/1805
Defîne-i Şeref	1220/1805
Deşne-i Aşk	
Dil-âmîz	-
Dil-nişîn	-
Dil-şâd	1218/1803
Dîvân-ı Aşk	-
Dûde-i Aşk	-
Dûde-i Erguvân	-
Dûde-i Hayâl	1218/1803
Dûd-ı Cemâl	1218/1803
Dûd-ı Uşşâk	1218/1803
Edîb-i Turuncî	1223/1808
Edîb-i Gülşen	-
Encümen-ârâ	1220/1805
Engüşt-i Hayret	-
Esrâr-ı Aşk	-
Esrâr-ı Bârî	1221/1806
Esrâr-ı İlâhî	1217/1802
Fâl-i Hayr	1220/1805
Fazl-ı Bârî	1221/1806
Fazl-ı Kerîm	1220/1805
Fazl-ı Rahîm	1218/1803
Fazl-ı Rahmân	1218/1803
Ferîd-i Aşk	-
Ferîd-i Cihân	1218/1803
Feyz-i Aşk	1217/1802
Feyz-i Bârî	1220/1805
Feyz-i Celîl	1218/1803

Feyz-i Kerîm	1218/1803
Feyz-i Mü'essir	1221/1806
Feyz-i Rabbânî	1218/1803
Feyz-i Samedânî	1220/1805
Feyz-i Şeref	1217/1802
Füyûzât-ı İlâhî	1218/1803
Gevher-i Aşk	-
Gıpta-i Nâz	-
Gül-fâm	-
Gül-feşân	1220/1805
Gül-i Ruhsâr	
Gül-rû	1221/1806
Gülzâr-ı Aşk	-
Gülzâr-ı Behişt	1221/1806
Gül-i İrem	-
Hadeng-i Nâz	1220/1805
Hâme-i Elmâs	1217/1802
Lâlenin İsmi	Açtığı Yıl
Hâme-i İbret	1220/1805
Hâme-i İkbâl	1220/1805
Hâme-i La'îl	-
Hâme-i Mahbûb	1218/1803
Hâme-i Yâkût	1218/1803
Hâme-i Yezdân	1218/1803
Hâme-i Zerrîn	-
Hançer-i Yâkût	-
Hayâl-i Aşk	-
Hayâl-i Çemen	1220/1805
Hayâl-i Mahbûb	1220/1805

Hayâl-i Merâm	1220/1805
Hayâl-i Musavver	1220/1805
Hayâl-i Müsved	-
Hayrân-ı Aşk	-
Hayret-âver	1218/1803
Hediyye-i Bârî	1221/1806
Hediyye-i Cinân	-
Hediyye-i Kudret	-
Hey'et-i Celâl	-
Hey'et-i Cemâl	-
Hey'et-i Mahbûb	-
Hıttâ-i La'îlîn	-
Hıttâ-i Yâkût	1220/1805
Hikmet-i İlâhî	1218/1803
Hikmet-i Yezdân	1218/1803
Hikmet-şî'âr	1220/1805
Hilâl-i Mahbûb	-
Hilâl-i Yâkût	1218/1803
Himmet-i Âlî	-
Hûb-cemâl	1220/1805
Hulâsa-i Merâm	1222/1807
Hulâsa-i Yâkût	1220/1805
Hulâsatü'l-ezhâr	1221/1806
Hurşîd-i Cemâl	1220/1805
Hurşîd-i Ferah	-
Hurşîd-i Gülzâr	1218/1803
Hurşîd-i İkbâl	1221/1806
Hurşîd-i İnâyet	1221/1806
Hurşîd-i Merâm	1221/1806
Hurşîd-i Riyâz	1218/1803
Hurşîd-i Tecellî	1221/1806
Hüsn-i Cemâl	1218/1803
Hüsn-i Nâ-yâb	1221/1806
Hüsn-i Riyâz	1218/1803
Hüsrev-i Cemâl	1220/1805
Hüsrev-i Gülzâr	1221/1806

Lâlenin İsmi	Açtığı Yıl
İhsân-ı Bârî	1220/1805
İhsân-ı Celîl	1218/1803
İhsân-ı Cemîl	1220/1805
İksîr-i Hayâl	1222/1807
İksîr-i Kudret	1220/1805
İksîr-i Merâm	1222/1807
İksîr-i Sa'âdet	1222/1807
İnâyet-i Bârî	1220/1805
İnâyet-i Hakk	1218/1803
İnâyet-i Yezdân	1218/1803
Kemâl-i Aşk	-

Kemâl-i Kudret	1221/1806
Kerem-i Cedîd	1220/1805
Kerem-i Celîl	1218/1803
Kerem-i Hâdî	1220/1805
Kerem-i İlâhî	1220/1805
Kerem-i Rahîm	1220/1805
Kerem-i Sâî	1222/1807
Kerem-i Şekûr	1218/1803
Kerem-i Vedûd	1218/1803
Kerem-i Yezdân	1218/1803
Kırât-ı Elmâs	1222/1807
Kilk-i Ferah	1222/1807
Kilk-i Kudret	1222/1807
Kilk-i Sa'âdet	-
Kilk-i Yâkût	1222/1807
Kudret-i Bârî	1220/1805
Kudret-i Cemîl	1219/1804
Kudret-i Hakk	1218/1803
Kudret-i İlâhî	1220/1805
Kudret-nümâ	1222/1807
Kumâş-ı Nâz	1218/1803
Kutb-ı Cemâl	1222/1807
Kutbu'l-ezhâr	1220/1805
La'îl-i Ruhsâr	-
Latîf-i Turuncî	1218/1803
Leb-i Duhter	-
Letâfet-i Gülzâr	1218/1803
Letâfet-bahş	1218/1803
Levend-i Turuncî	1218/1803
Lutf-ı Hakk	-
Lutf-ı Latîf	-
Lutf-ı Şekûr	-
Lü'lü	
Mahbûb-ı Cinân	1221/1806
Mahbûb-ı Zamân	-
Mahz-ı İnâyet	1218/1803

Lâlenin İsmi	Açtığı Yıl
Mahz-ı Şeref	1220/1805
Mahz-ı Tecellî	1218/1803
Mânend-i Lâne-i Mücevher	1222/1807
Matla-ı Hurşîd	1218/1803
Matla-ı Nezâket	1218/1803
Ma'sûk-ı Gülşen	-
Mâye-i Aşk	1217/1802
Mâye-i Cevher	1220/1805
Mâye-i İksîr	1220/1805
Mâye-i Neşât	1218/1803

Mâye-i Yâkût	1220/1805
Mazhar-ı Sa'âdet	1222/1807
Mazhar-ı Tecellî	1220/1805
Meclis-i Şeref	1217/1802
Menba-ı Sürûr	1217/1802
Mensûb-ı Aşk	1216/1801
Mergûb	-
Mergûb-ı Cihân	1220/1805
Mevhibe-i Bârî	1218/1803
Miftâh-ı Aşk	1220/1805
Mihr-i Cemâl	1218/1803
Mihr-i Cihân	-
Mihr-i Şeref	1220/1805
Mir'ât-i Cemâl	1218/1803
Mir'ât-i Cihân	1218/1803
Mir'ât-i Kudret	1220/1805
Mir'ât-i Mahbûb	1218/1803
Mir'ât-i Mücellâ	1220/1805
Mir'ât-i Tecellî	1218/1803
Mûcib-i Aşk	1220/1805
Muhtâr-ı Aşk	1218/1803
Muhtâr-ı Çemen	-
Muhtâr-ı Şeref	1218/1803
Muhteşem	1220/1805
Murg-ı Cemâl	1220/1805
Murg-ı Çemen	1220/1805
Murg-ı Gülzâr	1220/1805
Murg-ı Tecellî	1220/1805
Musaffâ-yı Turuncî	1218/1803
Mücevher	1220/1805
Müfid-i Ferah	1222/1807
Mühr-i Şeref	-
Müjgân-ı Mahbûb	1220/1805
Mümtâz-ı Cihân	1220/1805
Müstesnâ	
Müşemmes-i Cemâl	1218/1803
Lâlenin İsmi	Açtığı Yıl
Müşerref-i Turuncî	1218/1803
Müzeyyen-i Turuncî	1218/1803
Nâdide	1221/1806
Nahl-i Temennâ	1220/1805
Nahl-i Zîbâ	-
Nakş-ı Hayâl	1218/1803
Nakş-ı Kudret	1218/1803
Nakş-ı Tecellî	1221/1806
Nâşînide	1220/1805
Nâvek-i Gülşen	

Nazîf-endâm	1218/1803
Necm-i Çemen	-
Necm-i Gülzâr	1218/1803
Necm-i Hikmet	1218/1803
Necm-i Kudret	1220/1805
Necm-i Sa'âdet	1218/1803
Necm-i Süreyyâ	1218/1803
Necm-i Şeref	1220/1805
Necm-i Tecellî	1218/1803
Neş'e-i Aşk	1217/1802
Neş'e-i Elmâs	1218/1803
Neş'e-i Gülzâr	1218/1803
Neş'e-yâb	1218/1803
Neşât-engîz	1218/1803
Netâyic-i Gülzâr	-
Netîce-i Elmâs	1220/1805
Netîce-i Gülzâr	1218/1803
Netîce-i Merâm	1223/1808
Netîce-i Yâkût	1221/1806
Netîcetü'l-ezhâr	1220/1805
Nev Âsmânî	1218/1803
Nîze-i Elmâs	1218/1803
Nîze-i Mahbûb	1218/1803
Nîze-i Yâkût	1223/1808
Numûne-i Yâkût	1217/1802
Nûr-ı Behişt	-
Nûr-ı Cinân	-
Nûr-ı Gülzâr	1223/1808
Nûr-ı Satı	-
Nûr-ı Tecellî	1218/1803
Nümâyış-i Gülşen	1221/1807
Nüşa-i Elmâs	1222/1807
Nüşa-i Kudret	1222/1807
Nüşa-i Mahbûb	1221/1806
Nüşa-i Merâm	1217/1802
Nüvîd-i İkbâl	1220/1805
Lâlenin İsmi	Açtığı Yıl
Perr-i Tâvûs	-
Pertev-efşân	1221/1806
Pertev-endâz	1220/1805
Pertev-i Aşk	1218/1803
Pertev-i Elmâs	1218/1803
Pertev-i Hurşîd	1218/1803
Pervâne-i Aşk	-
Peyâm-ı Sürûr	-
Peyker-i Hûr	1220/1805
Peyk-i Cemâl	1218/1803
Peyk-i Ferah	-

Peyk-i Haccâl	-
Peyk-i Sürûr	1218/1803
Peymâne-i Aşk	-
Peymâne-i Sîm	-
Piyâle-i La'îlîn	-
Piyâle-i Sîm	-
Piyâle-i Yâkût	1218/1803
Ra'nâ-yı Aşk	1219/1804
Ra'nâ-yı Cemâl	1218/1803
Ra'nâ-yı Ferah	1218/1803
Remz-i Aşk	-
Resîden-i Kemâl	1218/1803
Resm-i Hayâl	-
Resm-i Hümâ	-
Resm-i Tâvûs	1222/1807
Reşk-endâz	1221/1806
Reşk-i Cemâl	1221/1806
Reşk-i Gülşen	-
Reşk-i Mahbûb	1220/1805
Reşk-i Süheyl	1218/1803
Reşk-i Tâvûs	1220/1805
Reşk-i Zerrîn	-
Reşk-i Zîbâ	-
Revnağ-ı Aşk	1217/1802
Revnağ-ı Gülşen	-
Revnağ-ı Gülzâr	1217/1802
Revnağ-ı Meclis	-
Revnağ-ı Yâkût	1220/1805
Rind-i Aşk	1220/1805
Rişte-i Elmâs	1218/1803
Rişte-i Gülzâr	-
Rişte-i Hayâl	1218/1803
Rişte-i Kudret	1217/1802
Rişte-i Nâz	1217/1802
Rişte-i Sîm	-
Rişte-i Yâkût	1220/1805
Lâlenin İsmi	Açtığı Yıl
Rişte-i Zer	-
Rişte-i Zerrîn	-
Rûşen-dil	-
Rûşen- i Turuncî	1220/1805
Sabîhu'l-ezhâr	-
Safâ-engîz	1220/1805
Safâ-güster	-
Sâgar-ı Aşk	1218/1803

Sâgar-ı Elmâs	1220/1805
Sâgar-ı La'îlîn	-
Sâgar-ı Yâkût	-
Sahbâ-yı Aşk	1217/1802
Sahbâ-yı Ferah	1217/1802
Sâhib-i Cemâl	1217/1802
Sâhib-i Kerem	-
Sâhib-i Vakâr	-
Sâye-i Hayât	-
Sâye-i İkbâl	-
Sâye-i Kudret	1220/1805
Sâye-i Sa'âdet	1218/1803
Sâye-i Sa'âdet ⁴	-
Sehâb-ı İbret	1221/1806
Sehâb-ı Kudret	1218/1803
Sehâb-ı Tecellî	-
Sehm-i Sa'âdet	1218/1803
Semere-i Aşk	-
Semere-i Hulûs	1220/1805
Semere-i İntizâr	1218/1803
Semere-i İzzet	1221/1806
Semere-i Meclis	-
Semere-i Muhabbet	1222/1807
Ser-levend	1222/1807
Sürûr-engîz	1220/1805
Server-i Aşk	-
Sevdâ-yı Aşk	-
Seyyid-i Aşk	-
Sırr-ı Acîb	1220/1805
Sîne-i Uşşâk	-
Sîr-âb-ı Aşk	1222/1807
Sîr-âb-ı Ferah	1222/1807
Subh-ı Cemâl	-
Sultân-ı Aşk	1221/1806
Sultân-ı Çemen	1220/1805
Sultânü'l-ezhâr	1218/1803
Sun-ı Bârî	-
Sun-ı Cemîl	1218/1803
Lâlenin İsmi	Açtığı Yıl
Sun-ı Kerîm	1218/1803
Sun-ı Rahîm	1220/1805
Sun-ı Yezdân	1218/1803
Sûzen-i Cinân	1220/1805
Sûzen-i Duhter	1222/1807
Sûzen-i Elmâs	1218/1803

⁴ İki çiçek de aynı şekilde isimlendirilmiştir.

Sûzen-i Hayâl	1218/1803
Sûzen-i Kudret	1217/1802
Sûzen-i Kudret ⁵	1222/1805
Sûzen-i Yâkût	1222/1807
Sûzen-i Zer	-
Sûzen-i Zerrîn	-
Şâd-ı Handân	1218/1803
Şâh-ı Cemâl	1218/1803
Şâh-ı Çemen	1218/1803
Şâh-ı Gülzâr	1221/1806
Şâhid-i Aşk	-
Şâhid-i Hayâl	1216/1801
Şâhid-i İkbâl	1218/1803
Şâhid-i Kudret	1220/1805
Şâh-pesend	1222/1807
Şâyân-ı Rağbet	1218/1803
Şâyeste-i İkbâl	1217/1802
Şâyeste-i İ'tibâr	1218/1803
Şeb-çerâğ	1220/1805
Şeh-pesend	-
Şem-i Uşşâk	1217/1802
Şem-i Aşk	1218/1803
Şem-i Cemâl	1220/1805
Şem-i Çerâğân	1222/1807
Şem-i İkbâl	1221/1806
Şem-i Kudret	1218/1803
Şem-i Riyâz	1222/1807
Şem-i Ruhsâr	1220/1805
Şems-i Hâver	-
Şem-i Uşşâk	-
Şems-i Münevver	-
Şems-i Riyâz	-
Şerâre-i Aşk	-
Şeref-i Âlem	1218/1803
Şeref-i Aşk	-
Şeref-i İkbâl	1221/1806
Şeref-i Sa'âdet	1218/1803
Şeref-i Zerrîn	-
Şeref-rîz	1218/1803
Lâlenin İsmi	Açtığı Yıl
Şevk-engîz	1220/1805
Şevk-i Riyâz	1218/1803
Şevk-i Sürûr	1218/1803
Şîve-gâh	-
Şîve-i Aşk	-

Şîve-i Mahbûb	1218/1803
Şîve-perdâz	1218/1803
Şule-i Aşk	-
Şu'â-i Tecellî	1220/1805
Şule-i Elmâs	1218/1803
Şule-i Yâkût	1220/1805
Şükr-i Yezdân	1220/1805
Tarâb-engîz	-
Tasvîr-i Aşk	-
Tasvîr-i Cemâl	1220/1805
Tasvîr-i Gülzâr	-
Tasvîr-i Hayâl	-
Tâvûs-ı Cinân	1221/1806
Tâvûs-ı Çemen	1218/1803
Tâvûs-ı Hikmet	1223/1808
Tâvûs-ı Kudret	1219/1804
Te'yîd-i İlâhî	1218/1803
Tervîhü'l-ervâh	1220/1805
Teşekkür-i Bârî	1217/1802
Teşekkür-i İlâh	1218/1803
Teşekkür-i Yezdân	1220/1805
Tevfik	-
Tevfik-i Aşk	-
Tevfik-i Bârî	1220/1805
Tezhîb-i Gülşen	1220/1805
Tezhîb-i Kudret	1217/1802
Tezyîn-i Aşk	-
Tezyîn-i Cemâl	-
Tezyîn-i Kemâl	-
Tezyîn-i Rif'at	1217/1802
Tîrâz-ı Gülşen	-
Tıyb-i Ferah	-
Tîg-ı Aşk	-
Tîr-i Aşk	-
Tîr-i Müjgân	1218/1803
Tugrâ-yı Kudret	1220/1805
Tuhfe-i Gülşen	-
Tuhfetü'l-cinân	-
Tuhfetü'l-kibâr	1220/1805
Tuhfetü'l-mülûk	1220/1805
Turre-i Arûs	1221/1806
Turre-i Cemâl	1220/1805
Lâlenin İsmi	Açtığı Yıl
Turre-i Ferah	1220/1805
Turre-i Hikmet	1221/1806

⁵ Farklı yıllarda açan laleler aynı şekilde isimlendirilmiştir.

Turre-i İbret	1220/1805
Turre-i Kudret	1222/1807
Turre-i Mü'essir	1221/1806
Vahîd-i Müsellem	-
Vâlâ-şân	-
Vâlâ-yı Rütbe	-
Verd-i Bârî	-
Verd-i Behişt	-
Verd-i Cemâl	-
Verd-i Nâz	1218/1803
Vesîle-i Ferah	1216/1801
Vesîle-i İzzet	-
Vesîle-i Muhabbet	-
Vesîle-i Şeref	1218/1803
Vesîle-i Sa'âdet	1221/1806
Vesîle-i Ülfet	1221/1806
Vesîle-i Yârân	-
Yâkût-ı Rummânî	-
Yâkût-ı Cemâl	-
Yâkût-ı Ferah	-
Yâkût-ı Hilâl	-
Yâkût-ı Kudret	-
Yâkût-ı Merâm	-
Yâkût-ı Mülûk	-
Yed-i Beyzâ	-
Zarâfet-nümâ	1220/1805
Zarîf-endâm	1218/1803
Zer-efşân	-
Zer-endâm	
Zer-fâm	-
Zer-i Cinân	-
Zer-i Hâlis	1217/1802
Zerrîn-alem	-
Zevk-i Mücessem	1220/1805
Zîb-i Cemâl	1218/1803

Zîb-i Riyâz	-
Zînet-efzâ	1221/1806
Zînet-i Arûs	1217/1802
Zînet-i Bahâr	1221/1806
Zînet-i Cemâl	-
Zînet-i Cinân	1221/1806
Zînet-i Çemen	1221/1806
Zînet-i Hâlis	-
Zînet-i Rebî	1217/1802
Zînet-i Tâvûs	-
Zîver-i Aşk	-
Zîver-i Gülzâr	1217/1802
Ziyâ-yı Aşk	-
Ziyâ-yı Hurşîd	1218/1803
Ziyâ-yı Tecellî	1218/1803
Zübde-i Ezhâr	-
Zübde-i Gülzâr	-

Sonuç ve Tartışma

Osmanlı Devleti'nde zengin bir çiçek kültürü vardır. Zerrin, sümbül, lâle ve karanfil gibi birçok çiçek yetiştirilmiş, bu çiçeklere farklı anlamlar yüklenmiştir. Özellikle Lâle Devri'nin de etkisiyle lâle diğer çiçekleri geride bırakmış ve kendisine ayrı bir yer edinmiştir. 16. yüzyılda başlayan lâle merakı 18.yüzyılda bahçelerin lâle ile süslenmesine ve en güzel lâle yetiştirme müsabakalarının yapılmasına kadar uzanmıştır. Lâle ve Allah kelimelerinin yazılışının aynı olması ile lâleye dinî bir anlam da yüklenmiş, lâle yetiştirmek dünyadayken ahirete gitmenin işareti olarak görülmüştür. Yetiştirilen çiçeklere verilen şairane isimlere beyitler yazılmış, lâle başta olmak üzere çiçek yetiştiriciliğini ve yetiştiricileri konu alan pek çok eser kaleme alınmıştır. Lâle ile ilgili bu eserler incelendiğinde padişaktan sadrazama, berberden şeyhülislama, hamamcıdan yorgancıya, tabipten kâtime kadar pek çok meslek

grubunun lâle yetiştirdiği görülmüştür. Babalardan sonra oğulların çiçek yetiştirdiği, çiçek yetiştiricisi olan bazı kişilerin damatlarının da çiçek yetiştirdiği tespit edilmiştir.

Tabip olmanın yanı sıra önemli bir çiçek yetiştiricisi olan Mehmed Aşkî de lâle ve karanfil yetiştiriciliğini konu alan üç eser yazmıştır. Bu üç eserden *Risâle-i Takvîm-i Lâle ve Takvîmü'l-kibâr Min Mi'yârü'l-ezhâr* lâle yetiştiriciliğini konu alan eserlerdir. Her iki eser de lâle yetiştirmenin püf noktalarını, Mehmed Aşkî'nin neden lâle yetiştirmeye başladığını, İstanbul'da ilk lâlenin Ebussuud Efendi tarafından yetiştirildiğini, lâle toprağının nasıl olması gerektiği, hangi aylarda lâle ekimi yapılması gerektiği, lâlenin nasıl sulanması gerektiğini anlatan bir mukaddime kısmıyla başlamaktadır. Mukaddime kısmından sonra Osmanlı alfabesine göre sıralanan yetiştiriciler ve lâleleri yer almaktadır. *Risâle-i Takvîm-i Lâle*'de 307 adet lâle kaydedilmiştir. *Takvîmü'l-kibâr Min Mi'yârü'l-ezhâr'a Risâle-i Takvîm-i Lâle*'de olmayan yetiştiriciler ve lâleleri ile Mehmed Aşkî'nin yetiştirdiği 579 lâle ismi Şeyh Mehmed Hasib tarafından eklenmiştir. Eserde toplam 1738 lâle, 111 adet yetiştirici ve 18 adet yetiştiricisi belli olmayan lâle kayıtlıdır. Mehmed Aşkî, çiçek yetiştiricilerinin memleketlerini belirtmeye özen göstermiştir. Yetiştiricilerin memleketlerine bakıldığında çoğunun İstanbul'un semtlerinden olduğu görülür. Eserdeki yer adlarına memleket bağlamında bakıldığında İstanbul'da bulunan yer adları şu şekildedir: Eyüp, Üsküdar, Beşiktaş, Yedikule, Aksaray, Cihangir, Davutpaşa, Eğrikapı, Hasköy, Kasımpaşa, Ortaköy, Sultantepe, Tophane, Vefâ. İstanbul dışındaki yer adları ise İzmit, Kaniçe, Tarsus, Taşova ve Tokat'tır.

En fazla yetiştiriciye sahip semt isimleri Eyüp ve Üsküdar'dır. Üsküdar semtinde bu kadar fazla yetiştirici olması Aziz Mahmud Hüdâyî (1541-1628) ile ilişkilendirilebilir. Aziz Mahmud Hüdâyî, Üsküdar'da vefat etmiş önemli bir lâle yetiştiricisidir.

Takvîmü'l-kibâr Min Mi'yârü'l-ezhâr'da pek çok yetiştiricinin mesleği belirtilmiştir. Belirtilen diğer meslek adları şu şekildedir: Balmumcu, berber, bostancı, câbî (vakıf görevlisi), cami hatibi, celep, çavuş, çukadâr, debbağ (derici), dümbelekçi, hamamcı, hakkâk (oymacı), hattat, imam, kafesdâr, kaptan, kâtip, kethüdâ, kule ağası, kuyumcu, lülecî, mehterbaşı, müezzin, molla, nâşir, piyâde, sadrazam, sandık emîni, sîmkeş, şeyhülislam, tabip, türbedâr ve yorgancı.

Lâle yetiştiriciliğiyle ilgili bu kadar önemli bilgiler veren, iyi bir lâlede olması ve olmaması gereken özellikleri sıralayan, iyi bir lâlenin nasıl yetiştirileceğini anlatan, 579 adet lâle ismi veren ve hakkında kaynaklarda hiçbir bilgi bulunmayan Mehmed Aşkî hakkında bilinen tek şey tabip olmanın yanı sıra önemli bir çiçek yetiştiricisi olduğudur.

Kaynakça

- Aktepe, M. (1954). Damat İbrahim Paşa Devrinde Lâleye Dair Bir Vesika. *Türkiyat Mecmuası*, S.9: 115-130.
- Altınay, A. R. (1973). *Lale Devri*. İstanbul. Tarih Vakfı Yurt.
- Arif Hikmet. (2012). *Tezkire-i Şu'ârâ*. (haz. Sadık Erdem). Ankara. TTK.
- Ayvazoğlu, B. (2003). *Ateş Çiçek Lale*. İstanbul. İBB Kültür A.Ş.
- Ayvazoğlu, B. (2019). *Lâlezârın Dîdesi Rûşen*. Erişim
- Ayverdi, E. H. (2006). *18. Asırda Lale*. (haz. Uğur Derman). İstanbul. Kubbealtı.
- Baytop, T. (1987). Osmanlı Lalesi. *Lale Dergisi* S.5. İstanbul
- Bursalı, M. T. (2000). *Osmanlı Müellifleri*. Ankara Bizim Büro.
- Büyükkarcı Yılmaz, F. (2000). Risâle-i Takvîm-i Lâle. *Journal of Turkish Studies Türklük Bilgisi Araştırmaları Ağâh Sırrı Levend Hatıra Sayısı*, C.III. s. 106. Harvard Univesity.
- Erdem, S. (1994). *Râmiz ve Adâb-ı Zurafâsı*. Ankara. AKM.
- Erişim <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/54132,53556neteyicu39l-ezhar-ubeydipdfpdf.pdf?0>.
- Gürsoy-Naskali, E. (2018). *Çiçek Kitabı*. Dergah. İstanbul.
- Güzel, B. (2018). *Kemiksiz-zâde Safvet Mustafa ve Nuhbetü'âsâr Min Ferâ'idil Eş'ar*. Ankara. TTK.
- Hakverdioğlu, M. (2012). *Nevşehirli Damat İbrahim Paşa İçin Yazılan Lale Devri Kasideleri*. Ankara. Sage.
- <https://www.gazeteoku.com/yazar/besir-ayvazoglu/lalezarin-didesi-rusen/559589>
- İhsanoğlu, E. (Ed.). (2006). *Osmanlı Tabii ve Tatbiki Bilimler Literatürü Tarihi*. İstanbul. İSAM.
- Kahraman, S. A. (2014). *Osmanlı Çiçekçileri ve Çiçekleri*. İstanbul. İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Kartal, A. (1998). *Klasik Türk Şiirinde Lâle*. Ankara. Akçağ.
- Katip Çelebi. (2007). *Keşfü'z- Zünûn An Esâmi'l-Kütübi Ve'l Fünûn*. (Arapça'dan tercüme eden Rüştü Balcı). İstanbul. Tarih Vakfı Yurt.
- Keskiner, P. B., ARAÇ, Ü. (2014). Çerağan Eğlenceleri ve Çiçekçilik Tarihine Işık Tutan Bir Eser: Tuhfe-i Çerağan. *İstanbul Araştırmaları Yıllığı*, S.3.
- Kılıç, E. (2014). *Ubeydî'nin Netâyicü'l-ezhâr Adlı Çiçek Yetiştiricileri Tezkiresi (İnceleme-Tenkitli Metin)*.
- Kınalızade Hasan Çelebi. (1981). *Tezkiretü'ş-Şu'ârâ*. (haz. İbrahim Kutluk). Ankara. TTK.

- Koç-Keskin, N. (2011). Şükûfe-perest Bir Osmanlı Ali Çelebi ve Şükûfe-nâme'si. *Gazi Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Bahar S.8*: 257-284.
- Latîfî. (2013). *Tezkiretü 'ş-Şu'ârâ*. (haz. Mustafa İsen). Ankara. Akçağ.
- Nemlioğlu, C. (2010). Geçmişten Günümüze İstanbul'da Sağlık Kongre Bildiri Kitabı. Ayşegül Demirhan Erdemir vd. (Ed.). *Lale Devri'nin Tabibi Mehmed Aşkı'nın Çiçek Kitapları Ve Çiçeğin Sağlığa Yararları*, s.253-264. İstanbul. Nobel.
- Özdemir, İ., Sağlamçubukçu, S. A. (2012). *Lâlezâr*. İstanbul. Marmara Belediyeler Birliği.
- Sakaoğlu, N. (1994). Lâle. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.5*. İstanbul.
- Sâlim. (2005). *Tezkiretü 'ş-Şu'ârâ*. (haz. Adnan İnce). Ankara. AKM.
- Sona, F. (2014). Mehmed Fennî ve Tuhfetü'l-İhvân İsimli Şükûfe-nâmesi. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 9(9): 923-943.
- . (1954). Damat İbrahim Paşa Devrinde Lâle. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 6 (9): 23-38.
- . (1998). *İstanbul Lalesi*. Ankara. Kültür Bakanlığı.

Yazma Eserler

Atıf Efendi Kütüphanesi 2129

Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu Ae Tby 165

Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu Ae Tby 166

Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu Ae Tby 167